

Masumiyet Müzesi’ni Gerçeklik/Sahicilik, İnandırıcılık Bağlamında Okumak

Turan KARATAŞ

Orhan Pamuk, büyük bir hazla okuduğum ve yararlandığım *Saf ve Düşünceli Romancı* kitabının bir yerinde, “roman sanatının temel derdinin hayatı doğru temsil etmek olduğuna inandığı”nı söyler (2011: 53). Bu, aynı zamanda okurun zihninde “gerçeklik böyle midir” sorusunun doğmasına meydan vermeyecek bir biçimde yazarın insanları ve olayları anlatması anlamına da gelir. Yazarın bu iddiasının *Masumiyet Müzesi*’nde hangi engellere takıldığını gösterebilmek için, romanı *gerçeklik/sahicilik, inandırıcılık* bağlamında okumaya çalıştım.

Daha başından şu kadarını söyleyelim ki, hepimizin bilmiş olacağı gibi, roman yazarı, hayatı olduğu gibi anlatsın, isteyemeyiz hatta diyemeyiz. Zaten böyle bir istek de gerçekleşecek türden değildir. Nihayetinde roman bir kurmacadır. Ne var, yazar, yaşamları olduğundan daha çarpıcı anlatabilsin; anlattıklarının gerçek ve sahici olduğuna inandırısın okuru isteriz. Arzu ederiz ki, roman yazarı da, Cemal Süreya’nın ifadesini ödünç alarak söylersek, iyi bir şair gibi, hayatı, “daha tam, daha güzel, daha çirkin, daha çoşturucu, daha yalın, daha karışık, daha aydınlık” (1992: 177) gösterebilsin, ama her hâlükârda ‘sahici’ olabilsin anlattıkları. *Masumiyet Müzesi* müellifinin de belirttiği gibi, romanların, “hayatın kendisinden daha çok sahicilik duygusu vermesi gerekir” (Pamuk 2011: 93). Başkaca söylersek, “güçlü ve inandırıcı” olmalıdır iyi romanlar.

Şimdi, bu ve benzer savları ölçüt kabul ederek *Masumiyet Müzesi*’ni irdelemeye kalktığımızda, şu itirazları sıralayabiliriz:

1. Yıllar sonra gördüğü uzak akraba kızı Füsün’a sahte olduğu anlaşılan çantayı iade ederken kızın ağlaması üzerine, onu teselli etmek amacıyla roman kahramanı Kemal’in ona sarılması; 18 yaşındaki bu genç kızın da başını 30 yaşındaki Kemal’in göğsüne yaslayıp ağlaması (s. 25)¹, benim gibi pek çok okura sahici görünmeyecektir. Burada yazar, bir Yeşilçam filmi duygusallığına kapılmış olmalıdır.

1 Yazı boyunca parantez içinde gösterilen sayfa numaraları, *Masumiyet Müzesi*’nin kaynakçada künyesi verilen baskısına aittir.

Hemen devamındaki sahneyi de, yani Kemal'in, Füsun'un "yumuşak saçlarını, alnını okşa"masını da okur inandırıcı bulmaz. Niçin? Aralarında sınıf farkı da olan bu iki uzak akraba yıllar sonra ilk kez üç gün önce karşılaşmışlardır. Daha önce de aralarında herhangi bir yakınlığın yaşandığına işaret edilmemiştir.

2. Kahramanımız Kemal'in, bir vitrinde gördüğü ve "bir içgüdüyle içeri girip satın aldı"ğı sapsarı bir sürahi, onun mutsuzluklarının başlangıcının simgesi olarak romana girmiştir. Ne ki, durup dururken gerçekleşen bu satın almanın nedenselliği pek yerli yerine oturtulamamıştır.

3. Yukarıda zikrettiğimiz karşılaşmadan üç gün sonra Merhamet Apartmanı'na gelen Füsun'u, Kemal'in neredeyse birdenbire öpmesinde bir hazırsızlık, okura inandırıcı gelmeyen bir taraf var. Böyle medeni bir erkeğin, yalnız kaldılar diye bir genç kıızı öpmesi biraz garip görünmektedir. [Hele benim gibi muhafazakâr, müte-deyyin bir okur için bu durum, uçuk bir fanteziden başka bir şey değildir.]

4. "Çeşitli rezil amcalar özellikle parklarda, boş arsalarda, arka sokaklarda birden ona [Füsun'a] çüklerini gösterdikleri" ifadesi (s. 67), gerçeklik duygusuna uygun düşmüyor. Buradaki "gösterme" ile kastedilen "işaret etme" ise buna bir şey denemez. Amcaların, ne kadar rezil olursa olsunlar, تنها yerlerde kızlara, böyle açıkça en ayıp yerlerini göstermeleri doğrusu sahici durmuyor. Aynı şekilde, asansörde karşılaştığı bir genç kıızı zorla öpen birinin *normal bir yurttaş olarak* bu toplumda yaşayabildiği bize inandırıcı gelmiyor.

5. Bütün Batılı ve modern yaşama tarzına, laik dünya görüşüne rağmen, 70'lerin Türkiye'sinde bir baba-oğulun karşılıklı sigara tütürüp rakı içmesi de bana inandırıcı gelmedi. Aynı şekilde Füsun'un, babasının yanında "fosur fosur" sigara içmesini okurun sahici bulmasını bekleyemeyiz. *Hayatımızın* gerçekliğini zorlamıştır yazar. Hadi bunlara bir nebze olabilir diyelim. Bir babanın, çocuklarının annesi olan karısı hayattayken 30 yaşındaki oğluna sevgilisinden bahsetmesi, 11 yıl sevgilisi olan bir kadının fotoğrafını göstermesi, kabullenilir değil!

6. Yazarın muhtemelen 2000'li yıllarda gördüğü ve bir başkasının dilinden "kara çarşafli iki karısını arkasına takmış, Beyoğlu'na çıkarmış, dondurma yediriyor..." (124) cümlesiyle betimlediği görüntünün, 1970'li yıllarda görülmüş olabileceği inancı yerleşmiyor okurda. Bir de, bu iki kara çarşafli kadının adamın karısı olduğuna dair bir karine söylenmiyor. Kız kardeşi, biri kıızı biri karısı vb. olamaz mı?

7. Füsunların evinden "yürüteceği" ufak tefek eşyayı ceplerine koyması için, yazarın, İstanbul'un sıcak yazlarında Kemal'e ceket giydirmesi gerçekliği zedeliyor.

8. Şöyle bir anlatım da sahicilikten yoksundur: “Karşı bakkaldan aldığım ekmeğin *tıpatıp* aynısını, belgeselci bir anlayışla ve teselli olsun diye sergiliyorum burada.” (s. 215). Otuz yıl içinde ekmeklerimiz ‘tıpatıp’ aynı kalmış olabilir mi?

9. Nişanlandıktan sonra 4-5 ay bir yalıda evli bir çift gibi yaşayan, ama bu süre zarfında bir gün bile “karı-koca” olamayan yani yazarın deyişiyle bir kez bile sevişemeyen nişanlıların durumu da okurun takılacağı hususlardan biridir. Her ne kadar Kemal’in aşkı ‘kara seveda’, ‘hastalık’, ‘takıntı’ gibi olağandışı bir hâl gibi gösterilse de, 30 yaşında bir erkeğin, genç ve güzel bir kadınla 4-5 ay aynı yatakta yatıp da, üstelik kadının kıskırtmalarına rağmen, neredeyse ona sırtını dönmesi, bugünün okuyucusuna hiç inandırıcı gelmeyecektir.

10. Yedi yılı aşkın bir süre evine, genç ve güzel karısının yanına gelip onunla saatlerce göz göze oturan Kemal’i kıskanmayan genç koca Feridun’un, bir gece Pelür Bar’da genç oyuncu Papatya’yı Kemal’den kıskanır gibi olması da okuru şaşkırtan bir durumdur (s. 401). Yazarın da özellikle vurguladığı gibi, romancı “hayat deneyimlerine uygun bir şekilde kahramanlarını geliştir”melidir (Pamuk 2011:60) yahut okurun karşısına çıkarmalıdır. Onların edimlerinin “nesnel bir karşılığı” olmalıdır.

11. “Sanat ve iş için bile olsa”, sevgilisi “Fusun’un bir başkasıyla öpüşmesini hiç iste”meyen, onu bütün erkeklerden kıskanan Kemal, nedense onun her gece kendinden başka bir erkeğin yani kocası Feridun’un koynunda yattığını sekiz yıl boyunca, bir kez olsun enine boyuna düşünmez. Okur, her yerde şöyle mi düşünmelidir, “bu Feridun’dan bir kadına zarar gelmez/ gelmemeli.” Yazara haksızlık etmeyelim, deli gibi sevdiği, uğruna hemen her şeyi feda ettiği sevgilisi Fusun’un kocası Feridun’u kıskanmayı, Kemal, 8 yılın sonunda, evli çift barışırken hatırlar (s. 510).

12. Fusun’un sekiz yıl boyunca evli olduğu kocasıyla karı-koca ilişkisine girmemesi, ancak filmlerde olabilecek bir durumdur. Yazar, okuyucunun buna inanasını beklemesin.

13. Yarısı ısırmış dondurma külâhı 31 yıl saklanabilir mi? (s. 284) Külâhın kimyasal yapısı da buna elverişli değildir. Bu nedenle, “gerçek dünya” ile ilişkilendirilmesi güç bir hayaldir.

14. “Sekiz yılda, Fusun’un 4213 adet sigara izmaritini saklayıp biriktirdim.” (s. 438) cümlesi, oldukça fantastik bir tutumun tezahürü olmalıdır. 4213 izmaritin her biri hakkında not yazmak, her birinin ne zaman, hangi durumda içildiğini belirtmek de, pek inandırıcı görünmüyor.

15. Eski nişanlısı Sibel’in yakın arkadaşı Zaim’le uzun zamandır birlikte olduklarını, çok sonraları bir arkadaşından öğrenir Kemal! (s. 466) Bu tutum karşısında, bu nasıl bir meraksızlık, ilgisizlik sorusunu sormadan geçemiyoruz.

16. Tarık Bey'in vefat ettiği gün, evde televizyonun açık olması (s. 492), Türk toplum yaşantısının bir yansıması olamaz. “Yan odada babasının ölüsü yatarken ve aşağıda bir komşu ve tanıdık kalabalığı çay, sigara içip sessizce televizyon seyrederken...” (s. 493) cümlesini kurduğunda, yazar Amerika’da yaşıyor olduğu zehabına mı kapıldı, demekten kendimizi alamayız.

17. Kemal’in annesi Vecihe Hanım’ın 1984 Türkiye’sinde söylediği cümle de izaha muhtaç görünüyor: “Kadınla erkeğin yan yana gelemediği, birbirleriyle görüşüp konuşamadığı memlekette aşk olmaz.” (s. 499) Ben bu yıllarda üniversite öğrencisiydim, hatırlıyorum, kızlarla erkekler yan yana gelip konuşabiliyorlardı, üstelik Erzurum’da.

18. Bir itirazımız da romandaki bazı adlara. Yazarın, belki biraz mizah olur düşüncesiyle tercih ettiği kimi şahıs adlarının, ürün ve mekân isimlerinin, doğrusu yer yer bir toplumsal küçümsemeyi akla getirdiğini; bu romanın Batılı ülkelerde okunduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, söz konusu ad seçimlerinin pek de iyi niyetli görünmediğini söylemeliyiz. Söz gelimi, Piç Hilmi, Fare Faruk, Ayı Sabih, Snop Selim, Gemibatıran Güven, Hain Sühendan, Kova Kadri gibi adlar, romanın üçüncü dördüncü dereceden kişilerine verilmiş olsa bile, “istihza”dan daha çok bir çeşit aşağılamayı akla getirmez mi?

19. Aynı paragrafta iki kez “küpe” yerine “küpeler” denmesi, yazarın dalgınlığı olmalı (s. 277). Editörün de gözünden kaçmış. Yoksa benim anlayamadığım bir küçük anlam işareti mi var diye birkaç defa okudum. Hayır, “küpe” yazılması gereken kelime “küpeler” yazılmış sehven.

20. “Bazen Furuzağa Camii’nden ezan sesi gelirdi.” (s. 445) cümlesi de zihni-me takıldı. Sultanahmet’te bir Furuzağa Camii var, bildiğim kadarıyla. Çukurcuma veya civarında da aynı isimli bir cami varsa bunun belirtilmesi gerekmez miydi?

Bu sıraladığımız itirazlara karşın, romanda bazı noktaların gerçeklik ve inandırıcılık bağlamında çok başarılı olduğunu söylemek isteriz. Söz gelimi, günümüz yaşamalarına pek aykırı düşmesine rağmen, sayrılıklı birer düş sayılabilecek Kemal’in gördüğü Füsün serapları/ hayalleri okura oldukça inandırıcı gelmektedir. Aynı şekilde romanın 15. bölümünde anlatılanların ne kadar inandırıcı olduğunu, tam da “bizim hayatımız”ı aksettirdiğini söylemek durumundayım.

Bu bağlamda birçok şey sıralanabilir, fakat özellikle “Bazı Nahoş Antropolojik Gerçekler” başlıklı bölümde geçen, bir durumun yansıtılmasında sahiciliğe küçük bir örnek olsun diye, Kemal’in babasının ölüsü karşısındaki tavrı gösterilebilir:

“İçeriye babamı görmeye gittim. Annemle kırka yakın yıldır paylaştığı büyük ceviz yatakta, pijamalarıyla, uyur gibi yatıyordu, ama kaskatı duruşunda, teninin

aşırı soluk renginde ve yüzündeki ifadede uyuyan birinin değil, aşırı huzursuz birinin hali vardı. Uyanırken ölümü görmüş, telaşla gözlerini açmış, hızla yaklaşan bir trafik kazasından korunmak isteyen biri gibi bir hayret ve korku ifadesi takınmış, o da suratında donup kalmıştı. Yorganı sıkı sıkıya tutan buruş buruş ellerinin kolonya kokusunu, kıvrımlarını, üzerlerindeki benleri, tüyleri çok iyi tanıyordum; çocukluğumda saçlarımı, sırtımı, kollarımı binlerce kere okşayarak beni mutlu etmiş, tanıdığım ellerdi bunlar. Ama derilerinin rengi o kadar beyazlaşmıştı ki korktum, onları öpemedim.” (s. 248-49)

Yazarın hayatından yansıyan bazı öykücüklerin izine rastlanan *Masumiyet Müzesi*’nin kahramanı Kemal’in elbette Orhan Pamuk’u anıştıran/ anımsatan bir hayatın içinden yetişip geldiğini, bu bağlamda Fatih’teki otelde, o semtlerde yaşayan insanlar arasında, bir çeşit huzur bulması, en azından aşk acısını unuttur gibi olması, benim gibi değerlerine bağlı, muhafazakâr okurun beğenisini kazandığını, ona bir çeşit hoşluk verdiğini söyleyelim.

Şurası da var ki, Kemal’in aşkına, belki “tutku”suna demek daha doğru, Doğu dünyasının verileriyle bakmak gerekir. Böylece itiraz noktalarımızı azaltabiliriz. Aksi hâlde, varlıklı, her türlü imkâna sahip, sağlıklı bir adam, 7 küsur yıl, haftada dört beş gün bir eve gidip de, en az dört beş saat niye oturur diye sorarsınız...

Sonuç

Yukarıdan beri sıraladığımız itirazları, biraz da yazarın vurguladığı “okura dürüst olmak”, anlatılanlara “huzursuzluk duymadan inanmak” (Pamuk 2011: 29) ilkelerini göz önünde bulundurarak yaptık. Başka türlü söylersem, romanını bu şekilde okumaya bir parça da yazar sevk etti beni. Yine romanın sonunda bilhassa dile getirilen “yaşadığımız her şeyin hakiki olduğunu anlatmalı” (s. 579) cümlesinden cesaret alarak bu sorgulamaları yaptım. ‘Saf ve düşünceli romancı’nın dediği gibi “iyi bir romanı okurken kafamızın bir yanı gerçekliğin tam içinde, hatta çok derin bir yerinde olduğumuzu” hissettirmelidir bize yazar (Pamuk 2011: 93). Hikâyesinin sonunda “size anlattıklarımın hepsi gerçektir Orhan Bey, (...) hikâyemi ve hayatımı size bütün içtenliğimle anlattım” (s. 579) deme gereği duyan Kemal’in bu savının, inanırcılık bağlamında yer yer zayıf olduğunu görmekteyiz. Unutmamalı ki, “Bir romanın gerçek değeri, bizde hayatın tam böyle bir şey olduğu duygusunu uyandırmasıyla ölçülmelidir.” (Pamuk 2011: 27)

Kaynakça

- Cemal Süreya (1992), *Uzat Saçlarını Frigya*, İstanbul: Yön Yayıncılık.
Pamuk, Orhan (2008), *Masumiyet Müzesi*, İstanbul: İletişim Yay.
_____ (2011), *Saf ve Düşünceli Romancı*, İstanbul: İletişim Yay.